

Slobodan Zečević

PRILOG ETNOGRAFSKOG MUZEJA U BEOGRADU ISTRAŽIVANJU
TRADICIONALNE KULTURE TIMOČKE KRAJINE

Iako je o etnološkim istraživanjima koja je Etnografski muzej obavio u Timočkoj krajini iskazano već dosta sudova i mada je većina rezultata publikovana, nikada nije suvišno porazgovarati o predjenom putu. Cilj ovih razgovora bio bi da se posle protoka izvesnog vremena osvrne na pozitivne rezultate, ali i ukaže na nedostatke i propuste u poslu koji se može smatrati okončanim ali ne i potpuno dovršenim. Etnološka istraživanja nikada se ne mogu ni završiti, pošto se narodni život stalno razvija, obogaćuje i menja. Cilj istraživanja je bio da se utvrde osnove sa kojih se polazi, ponirući što dublje u prošlost, da bi se potom mogle ustanoviti faze i zakonitosti razvoja narodnog života u ovome kraju.

Već je približno dve decenije otkako je Etnološki muzej sebi stavio u dugoročni zadatak da etnološki ispita istočnu Srbiju, izmedju ostalog i Timočku krajinu, kao i da popuni svoje fondove materijalom i drugom dokumentacijom iz ovoga kraja. Istraživanja su otpočela u Negotinskoj krajini 1967. godine, zatim se produžila u okolini Bora, da bi se završila 1974. godine u Zaječaru. Promatranja narodnog života obavljala su se timski, sa ekipom stručnjaka iz Etnografskog muzeja u Beogradu i zavičajnih muzeja pomenute tri opštine Timočkog regiona. U svakoj od ovih opština ekipa je bila na terenskom radu po deset dana godišnje u rasponu od 2-4 godine. Za sredjivanje rezultata i pisanje radova, kao i konsultovanje literature i drugih izvora, istraživači su na svojim radnim mestima utrošili bar dvostruko više vremena.

Istraživanjima su prethodile ozbiljne pripreme. Pre izrade konačnog plana, istraživači su predlagali obim i sadržinu svoga učešća u projektu, pa su se na osnovu toga, pre polaska na teren, utvrđivali zadaci svakoga pojedinca. Pojedinačni planovi su se uskladjivali sa celinom projekta, tako da se na teren odlazilo sa jasnim programom, koji se mogao i prilagodjavati uslovima terenskog rada datoga trenutka. Svaki od istraživača je pre polaska na teren pripremao individualni plan rada i obim istraživanja, sastavljao upit-

nike i konsultovao potrebne izvore. U metodologiji rada bio je zastupljen metod neposrednog posmatranja gde god je to bilo moguće a prikupljena je i bogata foto i slajd dokumentacija. Metod intervjua se koristio kao dopuna tamo gde nije bilo moguće da i sam istraživač bude učesnik događaja. Podaci dobijeni ovim metodom proveravali su se prilikom anketiranja drugih kazivača. Pregled i prikupljanje dokumenata i snimanje zanimljivih nepokretnih i pokretnih etnoloških dobara, znatno su uvećali muzejsku dokumentaciju.

Ekipna istraživanja su se pokazala korisnim, jer su na terenu bili istovremeno stručnjaci različitih profila, što je omogućilo međusobne konsultacije i blagovremenu signalizaciju pojedinih zanimljivih pojava odgovarajućem specijalisti. Dragocena je bila i saradnja domaćih stručnjaka, čije je poznavanje lokalnih prilika bilo korisno pri odredjivanju, dopuni ili izmeni istraživačkih planova.

Stručnjaci Etnografskog muzeja su bili kostur istraživačkog tima ali kako se savremena etnološka istraživanja ne mogu zamisliti bez saradnje stručnjaka srodnih disciplina, u istraživanja su se uključili - koliko je to bilo moguće - istoričari, arheolozi, arhivisti, medicinski stručnjaci, muzičari i drugi. Razume se da se u ovom pogledu nije moglo ići u širinu koliko bi to bilo potrebno, kako zbog nedostatka sredstava, tako i zbog nedostatka slobodnih stručnjaka drugih struka.

Treba istaći plodnu i uzajamno korisnu saradnju lokalnih institucija i mesnih vlasti u pogledu svakovrsne pomoći koja je olakšala rad na terenu: brži i udobniji prevoz stručnjaka i otkupljenog materijala a treba pomenuti i ne malo finansijsko učešće u ostvarenju istraživanja i publikovanja rezultata. Njima i ovom prilikom treba izraziti toplu zahvalnost. To se odnosi i na mnogobrojne pojedince koji su svojom predusretljivošću a kadkad i direktnim učešćem doprineli uspešnijem ostvarenju zamišljene akcije. Lokalna štampa i radio a naročito poznati zaječarski časopis "Razvitak" su aktivno učestvovali u objavljivanju priloga koji su bili u vezi sa ovim poslom. Posebno treba istaći pomoć Organizacionog odbora republičke manifestacije "Mokranjčevi dani" koji je organizovao naročite sastanke i savetovanja posvećena etnološkim istraživanjima ovog dela Srbije. Ovako lepa saradnja više činilaca javnog života morala je dovesti do uspešnog razvoja i okončanja posla.

Posle završenih terenskih istraživanja došao je na red

Prilog Etnografskog muzeja... ES-EDS IV(1982), 930.85(497.11)

kabinetski rad na pripremi etnoloških monografija za pojedine opštine. Termin monografija ovde treba shvatiti uslovno, pošto u jednoj knjizi nije moguće obuhvatiti sveukupnost narodnog života koji je u stalnom razvoju i ubrzan burnim događajima u cirkulaciji stanovništva i sve izraženijim napuštanjem tradicionalnog načina života. Pred našim očima su se odigravale velike promene kako u načinu privredjivanja, tako i u ishrani, stanovanju, odevanju i drugim vidovima tradicionalne kulture. To se odrazilo i na menjanje društvenih odnosa i ustaljenih pogleda na verovanja, običaje i drugi vid tradicionalne duhovne kulture. Uočeno je da su promene u duhovnoj kulturi znatno usporenije od promena u materijalnoj. Nepotpunost monografija naročito je došla do izražaja u obradi narodnog stvaralaštva. Ekipa muzejskih istraživača za to nije imala stručnjaka niti sredstava da ih angažuje sa strane. Ovaj nedostatak naših monografija se bogato naknadjuje materijalom koji je već sakupljen i objavljen ili se objavljuje u drugim publikacijama, na čemu su naročito plodno radili i rade istraživači usmenog narodnog stvaralaštva. Ostali su zanemareni likovno i muzičko narodno stvaralaštvo, što se u budućnosti svakako morati da se naknadi. Potrebno je napomenuti da su se sveske Glasnika Etnografskog muzeja u kojima su objavljeni rezultati istraživanja stalno dopunjavale naknadno prispelim studijama iz ovoga kraja u sledećim sveskama Glasnika. Iako su monografije nepotpune, ipak nema nikakve sumnje da je znatno uvećan fond etnoloških znanja o ovome kraju.

Tematika koja se obrađivala tokom istraživanja imala je gotovo klasičnu šemu. U prošlost se zalazilo na osnovu istorijskog, arheološkog i arhivskog materijala koga su interdisciplinarno obrađivali istraživači koji nisu etnolozi, već pripadaju odgovarajućim srodnim strukama. Koristili su se uglavnom turski fiskalni popisi iz kojih se mogu videti odgovarajući podaci o stanovništvu, privredi i drugim situacijama iz toga vremena. Zatim su korišćeni podaci crkvenih i opštinskih arhiva koji sadrže i zanimljive etnološke podatke, kao i arheološki materijal koji se odnosi na ovaj kraj.

Proučavanje stanovništva i etnogenetskih procesa ima posebnu draž, pošto je ovde zajedno živelo nekoliko srpskih i vlaških etničkih grupa, čiji su procesi ujednačavanja putem biološke i etničke simbioze veoma zanimljivi. Nije ostvarena sinteza istraživanja etnogeneze, usled iznenadne i prerane smrti vrsnog poznavaoца ovoga problema dr Miroslava Draškića.

Slobodan Zečević

Tradicionalna i savremena privreda su u punom razvoju sa dosta izraženih promena u uzajamnom odnosu. Predmet proučavanja su bile etnološke pojave u zemljoradnji, stočarstvu, vinogradarstvu, ribolovu, zanatima, komunikacijama i tržištima, kao i u dopunskom privredjivanju u prošlosti i sadašnjosti. Kultura stanovanja se posmatrala sa gledišta evolucije, društvenog i funkcionalnog razvoja i uzajamnog odnosa tih elemenata. Dalji predmet proučavanja bila je narodna nošnja koja je gotovo sasvim izišla iz upotrebe ali se još uvek može videti prilikom značajnijih narodnih skupova. Delimično je sačuvana i u ostavama pojedinih domova. Išlo se za utvrđivanjem geneze i razvoja nošnje kako u celini, tako i pojedinih karakterističnih delova. Proučavana je i gradska nošnja i tekstilna radinost. U materijalnoj kulturi obraćena je pažnja i na ishranu i njenu evoluciju od starijih ka savremenim oblicima.

U društvenom životu se posmatralo selo kao društvena zajednica, srodstvo i porodica, brak, srodnički odnosi i sistem nasledjivanja. Širok spektar narodnih verovanja, običaja i znanja, predstavljali su zanimljiv i bogat predmet istraživanja.

Primeru radi, navešće se naslovi iz sadržaja 42. sveske Glasnika u kojoj su objavljeni rezultati istraživanja u zaječarskoj opštini: Praistorija, antički period i Srednji vek; Zaječar i Crna Reka u vreme turske vladavine; Zapisi o stanovništvu; Zemljoradnja; Stočarstvo; Dopunsko privredjivanje; Tekstilna radinost; Putevi i tržišta; Tradicionalna arhitektura; Narodna nošnja; Ishrana; Društveni i porodični život; Verovanja i običaji o rodjenju; Ženidbeni običaji; samrtni običaji; Godišnji običaji; Narodna verovanja i narodna medicina.

Potrebno je reći da u 38. svesci Glasnika koja je bila posvećena istraživanjima u okolini Bora, nisu publikovani potpuni rezultati, pošto je većina njih, na zahtev finansijera, zajedno sa drugim materijalom, objavljena u kompleksnoj monografiji okoline Bora. Neki su prilozi u skraćenoj verziji objavljeni samo na ovom a drugi na oba mesta.

Otkup predmeta koji se obavljao zajedno sa istraživanjem kao i pokloni, u dobroj su meri uvećali broj muzejskih predmeta iz

Prilog Etnografskog muzeja... ES-EDS IV(1982), 930.85 (497.11)

ovoga kraja, tako da se može reći da su predmeti iz Timočke krajine zastupljeni u Muzeju u zadovoljavajućoj meri. Po završetku istraživanja i otkupa u Negotinskoj krajini, u Beogradu je prikazana izložba "Negotinska krajina" sa bogatim izborom predmeta i ilustrativnog materijala iz ovoga kraja.